

УДК 378.364.4

Тернавська Т.А.

Приватний вищий навчальний заклад
«Кропивницький інститут державного та муніципального управління»

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. У статі теоретично проаналізовано процес формування професійної компетентності майбутнього соціального працівника в умовах інклюзивного дошкільного навчального закладу. Досліджено, що робота професійного соціального працівника, в умовах інклюзивного дошкільного закладу має базуватися на засадах інклюзивної філософії та сформованої професійної компетенції (соціальний, медичний, педагогічний, психологічний, менеджерсько-контролюючий компоненти), яка спрямована на формування вміння адаптуватися у соціальне середовище. Для наукового дослідження було застосовано такі методи: аналіз наукової літератури, теоретичні методи дослідження, які базуються на аналізі наукової та методичної літератури з проблем процесу формування професійної компетентності майбутнього соціального працівника в умовах інклюзивного дошкільного навчального закладу; емпіричні методи дослідження, які ґрунтуються на психолого-педагогічному спостереженні за пізнавальною, діяльністю та застосуванням професійних компетентностей соціальних працівників, психологів та педагогів у процесі професійної освіти соціального працівника в умовах інклюзивного дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: професійна компетентність, соціальний працівник, інклюзія, дошкільний навчальний заклад, «особливі діти».

Ternavska Tatiana

Private Higher Educational Institution
«Kropyvnytskyi Institute of State and Municipal Governance»

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE SOCIAL EMPLOYEE IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE PRELIMINARY EDUCATION AGENCY

Summary. The article deals with the theoretical analysis of the process of forming the professional competence of a future social worker in an inclusive pre-school educational institution. It is investigated that the work of a professional social worker, under the conditions of an inclusive pre-school institution, should be based on the principles of inclusive philosophy, which is aimed at developing the ability to adapt to the social environment. The following methods were applied for scientific research: the analysis of scientific literature, theoretical methods of research which are based on the analysis of scientific and methodical literature dealing with problems of the process of forming the professional competence of the future social worker under the conditions of inclusive preschool educational institution; empirical methods of research which are based on psychology and pedagogical observation of cognitive labor activity and application of professional competences of social workers, psychologists and teachers in the process of vocational education of a social worker under conditions of an inclusive pre-school educational institution. It has been determined that a social worker as a direct participant in the educational process during the support of children with special needs should act as a professional in their work and have the following competencies: social (promote social adaptation and integration of all participants in the educational process, create favorable conditions for socialization, self-determination and self-realization in future pupils); medical (to have narrow specialized knowledge subordinated to an individual with a specific child with specific mental or physiological disorders; to conduct social and pedagogical support of the pupil by means of medical pedagogy and psychology); psychological (systematically study the psychological and pedagogical status of the child; stimulate the motivational-volitional sphere of all participants of the educational process of the inclusive preschool institution; provide expert advisory and information support to the team of specialists of the preschool institution); pedagogical (to form and develop educational and methodical directions of inclusive education, to develop professional observation, to apply innovative approaches and to make adjustments to educational activities of ordinary children and children with special needs); managerial control (monitoring the implementation of conditions and preserving the rights of children of healthy and children with disabilities; prevent and resolve conflict situations; implement various socio-pedagogical and educational projects).

Keywords: professional competence, social worker, inclination, pre-school educational establishment, «special children».

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема розвитку інклюзивної освіти є актуальною не тільки в теоретичному аспекті, який на жаль більш розроблений та досліджений на сучасному етапі освітньої реформи української держави. Постає все гостріше питання практичного впровадження інклюзивної освіти, дослідження проблем, а головне, модернізацію шляхів їх розв'язання та включення всіх резервів освіти, медицини, корекційно-реабілітаційної

та психологічної сфери, волонтерства, соціальних працівників на етапі дошкільної освіти.

Робота справжнього фахівця, соціального працівника, в умовах інклюзивного дошкільного закладу має бути спрямована на внутрішнє усвідомлення інклюзивної філософії, прийняття тієї чи іншої вади дітей окремих категорій не як хвороби, а як стану, даного від природи, а також вміння адаптувати соціальне, медичне та освітнє середовище до таких дітей, а не навпаки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане розв'язання окресленої проблеми засвідчує, що питанням інклюзивної освіти займалися багато авторів, які розглядали різні її аспекти: концептуальні та філософські аспекти І. Бех, В. Бондар, І. Зязюн, В. Кремінь; впровадження інклюзивної освіти в освітній простір А. Колупаєва, С. Литовченко, Ю. Найда, В. Синьов, Т. Скрипник, О. Федоренко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Запровадження інклюзивної освіти має відбуватися якомога раніше, на перших етапах освітньо-виховного процесу особистості дитини, яка тільки починає формуватися і розвиватися.

Формування цілей статті. Метою нашого дослідження є теоретичний аналіз процесу формування професійної компетентності майбутнього соціального працівника в умовах інклюзивного дошкільного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перше включення дитини у соціум відбувається в сім'ї. З часом кількість членів соціального кола дитини розширюється до рідних, знайомих, а наостанок, залучення у розвиток дитини колективу дошкільного навчально-виховного закладу. У процесі включення дитини в колектив дошкільного дитячого закладу відбувається обов'язковий етап адаптації та пристосування один до одного. Під час цього етапу дитина визначається зі своїм місцем у колективі, вчиться миритися, ділитися, допомагати, виділятися або поступатися і давати виділитися іншим. Відбувається формування толерантного ставлення до інших дітей, довіри, співчуття, морально-ціннісних установок, ідентифікації себе серед дитячого колективу.

Включення дітей з особливими потребами у навчально-виховний процес дошкільного навчального закладу є, на нашу думку, доцільним та актуальним саме на цьому віковому етапі розвитку дитини. Відповідно від фізичних або/та психічних можливостей дітей, звичайні та особливі діти разом формують уміння розрізняти звуки поєднання, розвивають та відпрацьовують необхідні рухову координацію, формують вміння зосереджено працювати протягом певного часу, психічну активність, концентрацію уваги, необхідний (можливий) рівень розвитку пам'яті.

Іншою стороною медалі є така характеристика фізичного та морфологічно функціонального розвитку дитини дошкільного віку, як здатність до наслідувальних дій. Діти з особливими потребами швидше будуть наслідувати дії і вчинки переважної більшості дітей з нормальним фізичним та психологічним розвитком, а не навпаки. Поодинокі випадки небажаного наслідування, копіювання, перекирвання та дражіння має корегуватися соціальним працівником та педагогічним колективом, що дасть можливість включення з часом навіть думку про різницю між дітьми в інклюзивному дошкільному навчальному закладі.

Діти дошкільного віку мають дуже гнучкий розум, високий рівень запам'ятовування, не мають стереотипів, радіють всім і всьому новому і цікавому, вчать поважати і розуміти тих, які торішні від них відрізняються за індивідуальними фізичними чи психічними особливостями.

Паралельний розвиток звичайних дітей і дітей з особливими потребами мінімізує грубе розрізнення здорової дитини від дитини з індивідуальними психо-фізичними відхиленнями; відбувається формування і відпрацювання навичок допомоги один одному, навичок взаємодопомоги та емоційної стабілізації.

Найголовнішим завданням усіх учасників інклюзивної освіти є професійний супровід та допомога розвитку дитини з особливими потребами. Потреби особливих дітей прямо залежать від їх фізичної чи розумової потреби.

Професійна компетентність соціального працівника у сфері інклюзивного навчання – це поєднання інтелектуальних, комунікативних та практичних навичок соціальних, психологічних, медичних, педагогічних та управлінських компетенцій, необхідних для здійснення соціально-педагогічної діяльності.

Соціальний працівник як безпосередній учасник навчально-виховного процесу під час супроводу дітей із особливими потребами має виступати професіоналом своєї справи і мати такі компетенції:

– соціальні (комунікативні) (бути комунікатором між дітьми, дітьми і освітньо-виховним колективом, дітьми і батьками, дітьми батьками дітей з особливими потребами і батьками звичайних дітей; сприяти соціальній адаптації і інтеграції усіх учасників навчально-виховного процесу);

– основне першочергове завдання соціального працівника – створення сприятливих умов для соціалізації, самовизначення та самореалізації в майбутньому вихованців.

– медичні (мати вузько-спеціалізовані знання, підпорядковані індивідуально певній дитині з конкретними психічними чи/або фізіологічними порушеннями; проводити соціально-педагогічний супровід вихованця засобами лікувальної педагогіки та психології);

– психологічні (систематично досліджувати психолого-педагогічний статус дитини (відповідність тих вимог, які ставить перед нею навчальний заклад, особливостям розвитку дошкільника); спостерігати динаміку її психічного розвитку у процесі дошкільної освіти; відчувати та передбачати настрій, регулювати емоційні прояви, стимулювати мотиваційно-вольову сферу усіх учасників навчально-виховного процесу інклюзивного дошкільного закладу; виявляти любов до дітей, повагу; виконувати діагностичну роботу, пов'язану з виявленням рівня особистісного розвитку дитини, лише потім проектувати свою діяльність; надавати експертну консультативно-інформаційну підтримку команді фахівців дошкільного закладу).

Головною метою соціально-педагогічного супроводу є формування позитивної думки дітей з особливими потребами, сприяння розвитку їхніх індивідуальних рис, самопізнання, самореалізації та інтеграції в суспільство, нормалізація порушень фізичного і психічного розвитку. Один з основних напрямків роботи з дітьми, які отримали інвалідність у зв'язку із вродженими чи набутими тяжкими соматичними чи психічними захворюваннями сенсорної, рухової, мовної недостатності, – включення цих дітей в активне суспільне життя, розвиток у них почуття самодостатності та реальних перспектив до подальшого життя, вміння жити зі

своїми особливостями, будуючи при цьому адекватні стосунки з оточуючими [2, с. 56].

– педагогічні (формування та розвиток навчально-виховні та методичні напрямки інклюзивної освіти, розвиток професійну спостережливості, застосовувати інноваційні підходи та вносити корективи до навчально-ігрової діяльності звичайних дітей і дітей з особливими потребами; спрямовано та усвідомлено впливати на особистість дітей відповідно морально-ціннісних установок, релігійних та сімейних цінностей; спонукати вихованців з обмеженими освітніми можливостями до дій, сприяти відновленню взаємодії між особистістю і суспільством; бути старшим другом, наставником, розсудливим та спокійним, справедливим та доброзичливим, послідовним та об'єктивним у своїх вчинках);

– менеджерсько-контролюючі (контроль за виконанням умов та збереження прав дітей здорових та дітей з обмеженими можливостями; попереджувати і розв'язувати конфліктні ситуації; впроваджувати різноманітні соціально-педагогічні та виховні проекти (благодійні акції, фестивалі, місячники, тижні, соціальна реклама тощо), заохочувати до участі дітей та дорослих у цих проектах.

Педагогічні компетенції соціального працівника базуються на таких засадах: архітектурна безбар'єрність освітнього середовища, доступність усіх форм навчання і освітніх послуг, запровадження спеціальних технологій і адаптивних технічних засобів навчання, індивідуалізація навчальних програм з урахуванням потреб і можливостей дитини, поєднання традиційних і інноваційних підходів до розвитку дитини з особливими потребами [2, с. 57].

У структурі важливих якостей соціальних працівників дошкільних навчальних закладів особливої значущості набуває спостережливості, яка виступає основою пізнання, розуміння індивідуальної своєрідності дитини, стає основою гуманізації та індивідуалізації освітнього та виховного процесу.

Під професійною спостережливості розуміється якість особистості працівників дошкільної освіти, сутність якої полягає у фіксації та інтерпретації суттєвих і, навіть, малопомітних зовнішніх проявів індивідуальних особливостей дитини [1, с. 169].

Соціальний працівник виступає модератором інтеграції дітей в умовах інклюзивної освіти у дошкільному навчальному закладі. Супровід та підхід соціального працівника до «особливих дошкільнят»

у контексті інклюзивного навчання має бути настільки індивідуальним для кожної дитини, щоб інтеграція та комфортна навчально-ігрова діяльність звичайних дітей і дітей з особливими потребами давала якомога більше продуктивних результатів.

Процес формування професійної компетентності майбутнього соціального працівника в умовах інклюзивного дошкільного закладу вимагає створення комплексу соціально-педагогічних умов, який забезпечує розвиток мотиваційної, когнітивної, комунікативної, інтелектуальної, практично-діяльної та морально-етичної сфер майбутнього соціального працівника.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Професійна компетентність майбутнього соціального працівника визначається за такими критеріями: педагогічними та менеджерсько-контролюючими. Педагогічний, психологічний, медичний критерії визначають здатність розвивати у майбутнього соціального працівника професійну спостережливості, залучати до сумісної навчально-ігрової діяльності звичайних дітей і дітей з особливими потребами; спрямовано та усвідомлено впливати на особистість дітей відповідно морально-ціннісних установок, релігійних та сімейних цінностей. Менеджерсько-контролюючий критерій передбачає контроль адміністративного корпусу дошкільного закладу за виконанням умов та збереження прав дітей здорових та дітей з обмеженими можливостями, вчасно та ефективно попереджувати і розв'язувати конфліктні ситуації; створювати та впроваджувати різноманітні соціально-педагогічні та виховні проекти, заохочуючи до участі дітей та дорослих.

Враховуючи те, що процес зміни суспільної свідомості є тривалим і потребує системного впливу, можна зробити висновок про актуальність і важливість розробки засобів і методів формування професійної компетентності майбутнього соціального працівника в умовах інклюзивної діяльності, у тому числі й проектною, спрямованою на привертання суспільної уваги до проблем людей з особливими освітніми потребами, формування інклюзивної компетентності не лише майбутніх соціальних працівників, а й усіх фахівців, професійна діяльність яких пов'язана із взаємодією з людьми з інвалідністю. Це є важливим як для зміни стереотипів суспільного сприйняття цих людей, так і для розвитку цілепокладання молоді з особливими освітніми потребами.

Список літератури:

1. Цибуляк Н. Методи розвитку професійної спостережливості майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку дошкільної освіти професійної підготовки педагогічних кадрів у контексті євро інтеграційних процесів* : матеріали науково-практичної конференції, 12-13 травня 2016 року. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2016. С. 169–173.
2. Відінчук М. Інклюзивна освіта: наукові засади, проблеми, здобутки перспективи впровадження в загальноосвітній заклад. *Методист: інформаційно-методичний бюлетень*. 2011. № 2. С. 56.

References:

1. Tsybuliak N. (2016). *Metodi rozvitku profesijnoyi sposterezhlivosti maybutnih fahivtsiv doshkilnoyi osviti*. [Methods of development of professional supervision of future specialists in pre-school education.] Proceedings of the *Actual problems and prospects of development of pre-school education of professional training of pedagogical staff in the context of Euro integration processes* : materials of the scientific-practical conference (May 12-13, 2016). Chernivtsi : Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovich, pp. 169–173.
2. Vidinchuk M. (2011). *Inklyuzivna osvita: naukovi zasadi, problemi, zdobutki perspektivi vprovadzhennya v zagalnoosvitniy zaklad*. [Inclusive education: scientific principles, problems, achievements of the perspective of introduction into a general educational institution]. *Methodist: InformatsIyno-metodichniy byuleten*. [Methodist: Information and Methodical Bulletin]. Vol. 2, p. 56.